

บทที่ ๔

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สำหรับบทที่ ๔ ผู้วิจัยจะนำเสนอการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะเป็น ๒ ตอน คือ

- ตอนที่ ๑ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยทำการสรุปการวิจัยตั้งแต่แนวคิดหลักการ เป็นเบื้องต้นจนถึงผลการวิจัย เป็นเบื้องปลาย
- ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นบางประการและข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยเสนอความคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะทางด้านหลักการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ทางด้านการฝึกอบรม และทางด้านการวิจัย

ตอนที่ ๑. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยการประยุกต์หลักการศึกษาผู้ใหญ่ (หรือทฤษฎี Andragogy) ของ Malcolm S. Knowles ซึ่งสมมุติฐานเบื้องต้น ๔ ประการ คือ

๑. มโนภาพต่อตนเอง (Self - concept)

เมื่อบุคคลเจริญเติบโตและมีวุฒิภาวะ มโนภาพต่อตนเองจะเคลื่อนจากการพึ่งผู้อื่นเพิ่ม ที่ไปเป็นการนำตนเอง ซึ่งเมื่อบุคคลได้บรรลุขั้นการควบคุมและนำตนเองได้ เขาจะเกิดความ ต้องการทางจิตใจที่จะให้ผู้อื่นยอมรับการควบคุม และการนำตนเอง ซึ่งถ้าหากสถานการณ์ใดที่เขา ไม่ได้รับโอกาสที่จะควบคุมและนำตนเอง เราจะเกิดความตึงเครียดและมีปฏิกิริยาในลักษณะโกรธ เคืองและแสดงการต่อต้าน

๒. ประสบการณ์ (Experience)

เมื่อบุคคลมีวุฒิภาวะยิ่งขึ้น เขาก็ยังมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางที่จะทำให้เขาเป็น แหล่งทรัพยากรอันมหาศาลของการเรียนรู้ และในขณะที่เดียวกัน ก็มีพื้นฐานกว้างที่จะรองรับการ เรียนรู้ใหม่ ๆ

๓. ความพร้อม (Readiness)

ผู้ใหญ่มีความพร้อมที่จะเรียน เมื่อเขารู้สึกว่าสิ่งนั้น "จำเป็น" ต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคมของเขา

๔. แนวโน้มต่อการเรียนรู้ (Orientation to Learning)

ผู้ใหญ่มีแนวโน้มที่จะยึดศูนย์กลางของปัญหาในการเรียนรู้ และนำความรู้ที่นำไปใช้ได้ทันทีในปัจจุบัน ไม่ใช่รอไปใช้ในอนาคต

ผู้วิจัยทำการวิจัยการประยุกต์หลักการศึกษผู้ใหญ่ (Andragogy) ในโปรแกรมการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาภาคเอกชน โดยทำการศึกษาเป็นกรณีตัวอย่าง การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของโครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นการฝึกอบรมก่อนปฏิบัติงาน (Pre - Service Training) เพื่อเตรียมเจ้าหน้าที่เข้าทำงานในหมู่บ้านที่รับผิดชอบของโครงการฯ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงการประยุกต์หลักการศึกษผู้ใหญ่ของ Malcolm S. Knowles ซึ่งถือว่าเป็นหลักการหรือทฤษฎีทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการค้นคว้าในประเทศตะวันตกที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของประเทศทางตะวันออก แต่ในความต่างนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นส่วนร่วมระหว่างกันของมนุษยชาติที่สามารถจะนำมาศึกษาค้นคว้า ถึงเอาความคิดที่ดีเด่นของทฤษฎีหรือหลักการนั้น ๆ มาเป็นข้อศึกษาต่อการค้นคว้าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในสังคมไทย

เนื่องด้วยเวลาที่จำกัด ผู้วิจัยไม่สามารถทำการวิจัยให้ครบวงจรกระบวนการฝึกอบรมได้ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ ประเมินและติดตามผล และผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยระหว่างการดำเนินการฝึกอบรม เพราะว่าเป็นการค้นคว้าในระหว่างปฏิบัติที่สามารถเห็นมิติต่าง ๆ ของการฝึกอบรม ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคน และเป็นการปะทะสังสรรค์ระหว่างกัน (Interaction) อันไม่สามารถที่จะถ่ายทอดหรือค้นคว้าได้ด้วยเอกสารหรือการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงได้เลือกวิธีการวิจัยแบบการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) แต่อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยก็ได้ใช้การสนทนาสัมภาษณ์กลุ่มประชากรเป็นรายบุคคลประกอบการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ และทำการวิจัยเฉพาะด้านหลักสูตร กลยุทธ์เทคนิค และทรัพยากรการเรียนรู้ เพราะเห็นว่าทั้งสามประการนี้เป็นหัวใจของกระบวนการฝึกอบรมที่ดีสูงจนถึงการปฏิบัติจริง

จึงมิได้ศึกษาค้นคว้าอย่างเจาะลึกในการวางแผน ประเมินและติดตามผล แต่ผู้วิจัยก็ให้ความสำคัญในด้านดังกล่าว โดยเรียบเรียงอยู่ในบทที่ ๔ ตอนที่ ๒ กระบวนการฝึกอบรม

วิธีการวิจัยแบบการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation observation) โดยใช้วิธีการสังเกตและบันทึก เป็นด้านหลักและใช้การสนทนาสัมภาษณ์เป็นส่วนประกอบ ผู้วิจัยได้รับโอกาสในการเข้าเป็นคณะทำงานฝึกอบรมของชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบท โดยเข้าร่วมจัดทำรายงานผลการประชุมอบรมและได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการฝึกอบรมและในที่ประชุมอบรม แต่ทั้งนี้บทบาทหน้าที่ดังกล่าวไม่มีผลต่อการวิจัย และบทบาทการวิจัยก็มิได้เป็นตัวแปรที่มีผลต่อการฝึกอบรมในครั้งนี้ (ตามการสังเกตของผู้วิจัยและการพูดคุยสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมอบรมทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม) แต่อาจมีส่วนอยู่บ้างในเรื่องอารมณ์ ความรู้สึกของผู้วิจัยเองที่อาจทำให้เกิดการเบี่ยงเบน (bias) ในการบันทึกผลการสังเกตการณ์ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นเป็นเรื่องธรรมดาในการค้นคว้าวิจัยในเรื่องใด ๆ สาขาใด ๆ แม้แต่ในสาขาทางวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (pure science) และเหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้วิจัยได้กระทำการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล เพื่อนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาตรวจสอบกัน

ผู้วิจัยนำเอาหลักการศึกษาค้นคว้าผู้ใหญ่ (Andragogy) มาตีความเป็นประเด็นแยกย่อยเพื่อสร้างเป็นเกณฑ์ในการศึกษาการประยุกต์หลักการศึกษาค้นคว้าผู้ใหญ่ในโปรแกรมการฝึกอบรมผู้ใหญ่ไทย และได้นำเกณฑ์ที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอนผู้ใหญ่ การอบรม หรือการพัฒนาจำนวน ๖ ท่าน ทำการพิจารณา เสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไข หลังจากนั้นแล้วผู้วิจัยจึงได้นำเกณฑ์การศึกษาไปใช้ในการสังเกตการณ์ เพื่อมิให้ผู้วิจัยทำการวิจัยแล้วหลงทิศทางหรือออกนอกกรอบนอกทางโดยไม่รู้ตัว ในช่วงการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้นำเกณฑ์การศึกษามาสร้างเป็นแบบสนทนาสัมภาษณ์ปลายเปิด เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นรายบุคคล

การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของโครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ้งกุลาร้องไห้ เป็นกระบวนการที่ใช้ระยะเวลายาวนานและต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงการดำเนินการฝึกอบรมใช้ระยะเวลาประมาณ ๗ เดือน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างการฝึกอบรมและการทำงานไปด้วยกัน กล่าวคือมิได้เป็นการฝึกอบรมเชิงทฤษฎี แต่เป็นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้การปฏิบัติจริงเข้าทำงานในหมู่บ้านเป็นแหล่งการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ติดตามและเข้าร่วมในกระบวนการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องเช่นกัน และได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการวิจัย พร้อมทั้งจัดระบบข้อมูลเพื่อนำสู่การวิเคราะห์โดยใช้รูปแบบในการเขียนบรรยายซึ่งสามารถสรุปสาระการนำเสนอ

ข้อมูลและการวิเคราะห์ได้ ดังนี้

เนื้อหาการนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

๑. โครงการฝึกอบรม (Training Project) ผู้วิจัยนำเสนอความเป็นมา แนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และผลที่คาดว่าจะได้รับของโครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่โครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้

๒. กระบวนการฝึกอบรม (Traing Process) ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลตั้งแต่การวางแผนการฝึกอบรม ซึ่งมีทั้งการวางแผนเบื้องต้นและการวางแผนระดับสนามการดำเนินการฝึกอบรม มีขั้นตอนการดำเนินการตามเหตุการณ์และระยะเวลา รวม ๑๑ ครั้ง ซึ่งทำให้เห็นการเกิดขึ้น การดำเนิน ผล ที่เป็นเหตุเป็นผล เป็นปัจจัย มีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ตลอดจนนำเสนอถึงการประเมินผลการฝึกอบรม

๓. ข้อมูลการศึกษาด้านหลักสูตร กลยุทธเทคนิค และทรัพยากรการเรียนรู้ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเฉพาะด้านอย่างเจาะลึกโดยอาศัยเกณฑ์การศึกษาที่ได้สร้างขึ้นจาก หลักการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ของ Malcolm S. Knowles โดยนำเสนอลักษณะของผู้เข้าร่วมอบรม ซึ่งเป็นข้อมูลตัวบุคคลที่มีความสำคัญในความเข้าใจเบื้องต้นของการศึกษา เพราะกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการฝึกอบรมเป็นผลจากการปะทะสังสรรค์ (Interaction) ระหว่างผู้เข้าร่วมอบรม ซึ่งส่งผลไปถึงข้อมูลด้านหลักสูตร ในเรื่องหลักการสร้างหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตรในแง่การมีส่วนร่วมการเรียนรู้ตัวเอง ประสบการณ์ ปัญหาอุปสรรค การนำไปใช้ เป็นต้น ด้านกลยุทธ์เทคนิคในเรื่องหลักการเลือกและความเหมาะสมในการใช้กลยุทธ์เทคนิค ลักษณะของกลยุทธ์เทคนิค ในแง่การมีส่วนร่วม การเรียนรู้การทำงานพัฒนาชนบท ประสบการณ์ การวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสิ่งที่ต้องการและระดับความสามารถที่มีอยู่ ปัญหาอุปสรรคผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นต้น ด้านทรัพยากรการเรียนรู้ในเรื่องหลักการเลือกและความเหมาะสมในการใช้ทรัพยากรการเรียนรู้ ลักษณะของทรัพยากรการเรียนรู้ในแง่การมีส่วนร่วม ทรัพยากรการเรียนรู้ไม่ทำให้เกิดความอึดอัด ประสบการณ์ ปัญหาอุปสรรค เป็นต้น

๔. การวิเคราะห์ (Analysis) ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตั้งคำถามหลัก ๓ ประการ คือ ในทางปฏิบัติ หลักการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ปฏิบัติได้อย่างไรในสภาพเป็นจริง มีปัจจัยใดบ้างในทางปฏิบัติที่ทำให้หลักการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) เป็นจริงหรือไม่

เป็นจริงได้ และมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันในด้านหลักสูตร กลยุทธ์เทคนิค และทรัพยากรการ
เรียนรู้ในลักษณะใด ซึ่งได้ผลการวิเคราะห์ในเรื่องการประยุกต์หลักการศึกษาค้นคว้าด้านหลักสูตร
การประยุกต์หลักการศึกษาค้นคว้าในด้านกลยุทธ์ เทคนิค การประยุกต์หลักการศึกษาค้นคว้าในด้าน
ทรัพยากรการเรียนรู้ และความสอดคล้องสัมพันธ์กันในด้านหลักสูตร กลยุทธ์เทคนิค และทรัพยากรการ
การเรียนรู้ในเชิงเป้าหมาย กระบวนการ การปฏิบัติงานและผู้เข้าร่วมอบรม

จากการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้สรุปและอภิปรายผลการวิจัยตาม
หัวข้อต่อไปนี้

- ๑.๑ สภาพพื้นฐานของกลุ่มประชากรหรือผู้เข้าร่วมอบรม
- ๑.๒ การประยุกต์หลักการศึกษาค้นคว้าด้านหลักสูตร
- ๑.๓ การประยุกต์หลักการศึกษาค้นคว้าด้านกลยุทธ์ เทคนิค
- ๑.๔ การประยุกต์หลักการศึกษาค้นคว้าด้านทรัพยากรการเรียนรู้
- ๑.๕ ความสอดคล้องและสัมพันธ์กันในด้านหลักสูตร กลยุทธ์เทคนิคและทรัพยากรการ
เรียนรู้
- ๑.๖ การนำหลักการศึกษาค้นคว้าไปใช้ในโปรแกรมหรือสภาพการเรียนรู้อื่น ๆ

๑.๑ สภาพพื้นฐานของกลุ่มประชากรหรือผู้เข้าร่วมอบรม ผู้เข้าร่วมอบรมมีพื้นฐานหรือ
คุณลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในลักษณะกระบวนการฝึกอบรม เช่นนี้เป็นอันมาก ซึ่งส่งผลถึงการศึกษา
การประยุกต์หลักการศึกษาค้นคว้า (Andragogy) จนสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่า ถ้าหากผู้เข้าร่วม
อบรมไม่มีพื้นฐานหรือคุณลักษณะบางประการจะสามารถดำเนินกระบวนการฝึกอบรม เช่นนี้ได้หรือไม่
พื้นฐานหรือคุณลักษณะ เช่นว่านี้ คือ

๑.๑.๑ พื้นฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษา จากข้อมูลในบทที่ ๔ ตอนที่ ๓ ผู้เข้าร่วมอบ-
รมทั้งหมดผ่านการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในสาขาเกษตร สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา วิทยา-
ศาสตร์ รัฐศาสตร์ และการศึกษา ซึ่งผู้จบการศึกษาในระดับนี้ย่อมอาจถือได้ว่า มีอำนาจการตัดสินใจ
ใจต่อสภาพการณ์ต่าง ๆ มีความเชื่อมั่นต่อการเรียนรู้ของตนเอง และมีการแยกแยะข้อมูลที่ได้รับ
หรือเรียนรู้ อีกทั้งมีความคุ้นเคยกับการศึกษาที่เป็นระบบดังตัวอย่างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้
กำหนดปรัชญาการศึกษาในระดับปริญญาตรีไว้ว่า หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัย มีจุดมุ่งหมาย
เบื้องต้นเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและพื้นฐานวัฒนธรรมทางปัญญา ความคิด และทัศนคติ อันจะส่งเสริม
ต่อการแสวงหาความรู้สมัยใหม่ หลักสูตรการศึกษาส่งเสริมให้นักศึกษาเข้าใจตนเอง และ

และสภาพแวดล้อมตัวเองดีขึ้น ให้รู้จักคิด ให้มีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา และ
ตัดสินใจปัญหาได้อย่างมีเหตุผล (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๔ : ๑๔) พื้นฐานการศึกษาระดับ
อุดมศึกษาจึง เป็นคุณลักษณะประการหนึ่งที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในกระบวนการฝึกอบรม

๑.๑.๒ พื้นฐานความสนใจทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตามข้อมูลบทที่ ๔
ตอนที่ ๓ ผู้เข้าร่วมอบรมมีความสนใจศึกษาสภาพและปัญหาต่าง ๆ ทางด้านสังคม เศรษฐกิจและ
การเมืองเป็นการส่วนตัวอยู่แล้ว ได้เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสัมมนา การฟังอภิ-
ปราย การถกเถียงปัญหา และยังได้เข้าร่วมการทำกิจกรรม เช่น ชมรมอาสาพัฒนาชนบท สโมสร
นักศึกษา หรือการค้นคว้าการอ่านหนังสืออื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้เข้าร่วมอบรมสามารถที่จะร่วมแสดง
ความคิดเห็น ชักถาม ตั้งประเด็น อันเป็นกลยุทธ์เทคนิคของกระบวนการฝึกอบรมที่นำไปสู่เป้า-
หมายของการฝึกอบรม

๑.๑.๓ พื้นฐานทางประสบการณ์ตามข้อมูลบทที่ ๔ ตอนที่ ๓ เช่นกัน ผู้เข้าร่วมอบรม
ทั้ง ๑๘ คน มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาสังคมหรือชนบทมาก่อน โดยเฉพาะจำนวน ๑๐ คน
เคยเป็นเจ้าของที่ประจำหมู่บ้านในโครงการต่าง ๆ พื้นฐานทางประสบการณ์จึงเป็นคุณลักษณะที่
เอื้อต่อการเรียนรู้ในกระบวนการฝึกอบรม

ดังนั้น ด้วยสภาพพื้นฐานของกลุ่มประชากรหรือผู้เข้าร่วมอบรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญ
ที่เอื้อให้กระบวนการฝึกอบรมดำเนินไปได้ดีนั้น ก็เป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อต่อการวิจัย การประยุกต์
หลักการศึกษาคู่ใหญ่ (Andragogy) ในโปรแกรมการฝึกอบรมนี้เช่นกัน โดยสรุปก็คือสภาพพื้นฐาน
ของกลุ่มประชากรหรือผู้เข้าร่วมอบรม เป็นส่วนสำคัญในการประยุกต์หลักการศึกษาคู่ใหญ่
(Andragogy)

๑.๒ การประยุกต์หลักการศึกษาคู่ใหญ่ (Andragogy) ในด้านหลักสูตรตามผลการ
วิเคราะห์ในบทที่ ๔ ตอนที่ ๔ หัวข้อ ๔.๑ สามารถสรุปได้ว่า การประยุกต์หลักการศึกษาคู่ใหญ่
ด้านหลักสูตรในโปรแกรมการฝึกอบรม เจ้าหน้าที่พัฒนาชนบทของโครงการประสานความร่วมมือ
พัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้มีความเป็นจริงทางการปฏิบัติตามสมมุติฐานเบื้องต้น ๔ ประการ คือ

๑.๒.๑ มโนภาพต่อตนเอง (Self - concept) หลักสูตรการฝึกอบรมเปิดโอกาส
ให้ผู้เข้าร่วมอบรมโดยเฉพาะ เจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านได้มีการควบคุมและนำตนเอง มีการยอมรับ
เคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกันในที่ประชุมอบรม ด้วยลักษณะของหลักสูตร คือ

ก. หลักสูตรไม่ได้กำหนดรายละเอียดได้แต่กำหนดหลักการคร่าว ๆ และจะทำการ

สร้างหลักสูตรระหว่างการดำเนินการฝึกอบรมตามสภาพการเข้าอยู่ในหมู่บ้าน
ของเจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้าน และความต้องการที่จะเรียนรู้ในเรื่องใด ๆ อันเห็น
เป็นประโยชน์ต่อการเข้าทำงานในหมู่บ้านของผู้เข้าร่วมอบรม ลักษณะของหลักสูตร
เช่นนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ตัวเองในเรื่องความต้องการการเรียนรู้ เกิดการมีส่วนร่วม
และมีความสามารถที่จะวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสิ่งที่ต้องการและระดับความ
สามารถที่มีอยู่

- ข. เนื้อหาของหลักสูตร เกิดขึ้นจากสภาพการเรียนรู้ในหมู่บ้าน การพูดคุยแลกเปลี่ยน
ตามประเด็นต่าง ๆ ในที่ประชุมอบรม จึงเป็นการเริ่มต้นการเรียนรู้ที่ฐานของ
ตนเอง ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในบรรยากาศการเรียนรู้ ซึ่งเป็นผลดีแก่โม-
สภาพต่อตนเองที่ได้มีการควบคุมและนำตนเอง

๑.๒.๒ ประสบการณ์ (Experience) หลักสูตรการฝึกอบรมในกระบวนการฝึกอบรม
เจ้าหน้าที่ครั้งนี้ได้ใช้ประสบการณ์การทำงานพัฒนาชนบทของผู้เข้าร่วมอบรมเป็นอันมาก จนแทบ
กล่าวได้ว่า เนื้อหาของหลักสูตรแทบทั้งหมดมาจากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งประ-
สขการณ์ใหม่และเก่า ซึ่งทำให้บรรยากาศในการเรียนรู้มีชีวิตชีวาไม่แห้งแล้ง และใกล้เคียงกับ
ความเป็นจริงของการทำงานในหมู่บ้าน เป้าหมายของโครงการฯ

๑.๒.๓ ความพร้อม (Readiness) หลักสูตรการฝึกอบรมคำนึงถึงความพร้อมของ
เจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านในแง่ "สิ่งนั้นจำเป็นต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคมของเขา" จึงมี
หัวข้อตามลำดับ คือ การทำความเข้าใจองค์กร การศึกษาชุมชน แนวคิดการพัฒนาชนบท แนวทาง
การทำงานพัฒนาชุมชน และบทบาทนักพัฒนาในการทำงานพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นเนื้อหาที่จะทำให้
เขาสามารถทำงานในหมู่บ้าน เป้าหมายของโครงการฯ จึงเกิดความพร้อมต่อการเรียนรู้ แต่การ
จัดหลักสูตรในด้านการทำงานในรูปองค์กรยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีการทำความเข้าใจ
ในเรื่องนี้น้อยเกินไป แต่จะมีการทำความเข้าใจแทรกอยู่ในเนื้อหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันไปถึง
ทำให้การทำความเข้าใจองค์กรไม่ปะติดปะต่อและไม่ครบสมบูรณ์ เป็นไปเพียงบางแง่มุม แต่
อย่างไรก็ดีหลักสูตรการฝึกอบรมนี้ ยังไม่สามารถทำให้บางคนเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้เพราะ
เขาได้เคยผ่านหรือมีประสบการณ์มาพอสมควรในการทำงานในหมู่บ้าน จึงเป็นส่วนที่คิดจะดำเนินการ
ฝึกอบรมต้องคำนึงถึงระดับการรับรู้หรือภูมิหลังการทำงานของผู้เข้าร่วมอบรมและอาจต้องมีบางส่วน
ของหลักสูตรการฝึกอบรมที่จัดให้เป็นการเฉพาะ

๑.๒.๔ แนวโน้มการเรียนรู้ (Orientation to Learning) หลักสูตรการฝึกอบรม

เน้นหรือยึดปัญหาอุปสรรคทั้งที่เกิดจากสภาพของหมู่บ้าน การเข้าอยู่ในหมู่บ้านของเจ้าหน้าที่และ
ปัญหาในสำนักงานพัฒนาทั่ว ๆ ไปด้วย ตามการวิเคราะห์ในตารางที่ ๑ และสำหรับการนำไปใช้
ในปัจจุบัน เนื่องจากหลักสูตรสร้างจากสภาพการเข้าอยู่ในหมู่บ้านและกำหนดเนื้อหาเป็นครั้งต่อ
ครั้ง ทำให้การนำไปใช้ได้ในพื้นที่เป็นไปได้น่ามาก และในที่ประชุมอบรม ซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูล
แล้วเกิดการอภิปราย พูดคุยแลกเปลี่ยน ในส่วนนี้มักจะนำสู่การพูดคุยปัญหาในสำนักงานพัฒนาทั่ว ๆ
ไป ซึ่งเป็นระดับกว้าง (Macro) ก็จะเป็นการเอื้อต่อการพัฒนาการทำงานของเจ้าหน้าที่

๑.๓ การประยุกต์หลักการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ในด้านกลยุทธ์เทคนิคตาม
ผลการวิเคราะห์ในบทที่ ๔ ตอนที่ ๔ หัวข้อ ๔.๒ สามารถสรุปได้ว่าการประยุกต์หลักการศึกษา
ผู้ใหญ่ด้านกลยุทธ์ เทคนิคในโปรแกรมการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชนบทของโครงการประสานความ
ร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ มีความเป็นจริงทางการปฏิบัติตามสมมุติฐานเบื้องต้น ๔ ประการ คือ

๑.๓.๑ มโนภาพต่อตนเอง (Self - concept) กลยุทธ์เทคนิคของการฝึกอบรม
เน้น เรื่องการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ทำให้เจ้าหน้าที่ได้มีการ เริ่มต้นการทำงานที่ตัวเอง
เขาเอง และการยอมรับในการควบคุมและนำตนเองได้ในการเรียนรู้ อีกทั้งการลงมือปฏิบัติด้วย
การเข้าอยู่ในหมู่บ้าน ได้สัมผัสด้วยตัวเองทำให้เขาเกิดความเชื่อมั่น เห็นคุณค่าของตนเองที่มีต่อ
งาน สามารถนำศักยภาพของตนเองออกมาทำงานได้ การทำงานในหมู่บ้านย่อมทุ่มเทความ
สามารถและพัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น ซึ่งในส่วนนี้จะทำให้เขามีมโนภาพต่อตนเองในทางที่ดี
แต่ในขณะที่ยังอยู่ในกระบวนการฝึกอบรม กลยุทธ์เทคนิคที่ใช้ที่ประชุมอบรม เป็นแหล่งการเรียนรู้
ที่ช่วยในการสะท้อน (Reflection) ด้วยเทคนิคการซักถามอภิปราย การแตกประเด็นมากแต่
ไม่สามารถจบได้ในช่วงศึกษานั้น ทั้งยังไม่สามารถคาดเดาขั้นตอนต่อไปของกระบวนการฝึกอบรม
จะเป็นอย่างไรบ้าง ยังคงต้องอาศัยเทคนิคอื่น ๆ ประกอบด้วย เพราะด้วยกลยุทธ์เทคนิคเช่นนี้
ทำให้เกิดความอึดอัด สับสนข้องใจ ติดค้างอยู่ในใจในแง่การนำตนเอง อาจเกิดความรู้สึกก้ำกึ่งต่อ
การนำตนเองและสูญเสียตนเอง เนื่องด้วยการนำเสนอข้อมูลต้องนำเอา "ตัวตน" (อัตตา) ...
ออกมาเผยในที่ประชุมอบรม และเมื่อเกิดการซักไซ้ไล่เลียงก็ยิ่งเกิดการปกป้อง "ตัวตน" มากยิ่ง
ขึ้น ทั้งยังไม่ทราบว่า จะเกิดอะไรขึ้นบ้างก็ยิ่งระมัดระวังตนเองมากขึ้น แต่อย่างไรก็อาจเป็น
กลยุทธ์ เทคนิคตามแนวคิดของคณะทำงานฝึกอบรมที่คิดว่า "การเรียนรู้ของคนจำเป็นต้องผ่านภาวะ
อึดอัด กอดัน" ซึ่งเจอร์ซิลด์ และสปีล เบอร์เจอร์ (อ้างในประสาธ อิศรปริดา ๒๕๒๒ : ๔๔-๔๖)
พบว่า ตามวิถีกังวลจะมีความสัมพันธ์กับภาวะการตื่นตัว (Arousal) กล่าวคือในขณะที่มีความ
วิตกกังวลสูงจะมีภาวะการตื่นตัวสูงกว่าในขณะที่มีความวิตกกังวลปานกลางหรือต่ำ ..... ความ

วิตกกังวลที่พอเหมาะจะมีส่วนสำคัญต่อผลของการเรียนรู้ และในกรณีการอภิปรายแล้วเกิดการแตกประเด็นมาก อาจเป็นภาวะที่ทำให้ยึดติดมีนงง สับสนได้ ซึ่งอาจกระทบกระเทือนต่อการควบคุมและนำตนเอง สุนทร สุรินทร์ชัย (๒๕๒๓ : ๔๑) ได้อธิบายถึงกลวิธีการสอนของเปาโล แฟร์ ในส่วนการอภิปรายว่า การอภิปรายนี้ควรจะเพิ่มความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น ยิ่งอภิปรายลึกซึ้งเพียงใด ผู้เรียนก็จะมองเห็นความที่บดบังความจริงได้มากยิ่งขึ้นเพียงนั้น ทักษะของผู้เรียนเองจะเปลี่ยนจากความคิดเห็นเดิม เนื่องจากการวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจังนี้เอง ซึ่งการอภิปรายให้ละเอียดลึกซึ้งได้นั้นย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเกิดการแตกประเด็นมากมายและเกิดประเด็นค้างได้ ในส่วนนี้อาจเป็นส่วนที่แตกต่างในแนวคิดระหว่างคณะทำงานฝึกอบรมและ Malcolm S. Knowles ในกรณีนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าถ้าผู้เรียนได้รู้ตัวเองและเข้าใจในสาเหตุของความยึดติด ความกดดัน สามารถเผชิญหน้ากับภาวะนั้น ๆ อย่างมีสติ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดภาวะการเรียนรู้ที่ดีได้ แต่ถ้าตกเป็นฝ่ายถูกกระทำจากกระบวนการฝึกอบรม ย่อมไม่น่าที่จะเป็นผลดีต่อผู้เรียน อีกทั้งความไม่เข้าใจต่อกระบวนการฝึกอบรมที่จะเป็นอะไร เป็นอย่างไรในขั้นตอนต่อไปอาจทำให้เกิดภาวะ "ผู้ดู" มากกว่า "ผู้ทำที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์" ได้

๑.๓.๒ ประสบการณ์ (Experience) กลยุทธเทคนิคของการฝึกอบรมได้มีหลักการในการนำประสบการณ์การทำงานพัฒนาชนบทเป็นหลักในการเรียนรู้ตลอดช่วงการฝึกอบรม ทั้งการมีประสบการณ์ตรง (direct Experience) คือการเข้าศึกษาข้อมูลหมู่บ้านด้วยวิธีการปฏิบัติจริงในหมู่บ้านเป้าหมายของโครงการฯ และประสบการณ์อ้อม (Indirect Experience) คือการนำเอาประสบการณ์เดิมมาเป็นตัวอย่าง นำมาอภิปรายเพิ่มเติมในบางประเด็นที่ทำการศึกษาในที่ประชุมอบรม ในส่วนนี้ย่อมทำให้เกิดการเชื่อมต่องานระหว่างประสบการณ์เก่าและใหม่ของเจ้าหน้าที่ เกิดการคลี่คลายหรือได้คำตอบบางอย่างในประสบการณ์เก่าที่ยังค้างอยู่ในใจ นับได้ว่าประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มหาศาล เช่นเดียวกับ กมลลา บาทชิน (ไพจง ไหลสกุล ผู้แปล ๒๕๒๔ : ๒๐, ๒๑, ๒๔) ได้เขียนรายงานโครงการฝึกอบรมนักพัฒนาชนบท ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยโครงการต่อต้านความอดอยากและขาดแคลนอาหาร สังกัดในองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ไว้ว่า การฝึกอบรมนักพัฒนาก็คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จริงในการทำงานกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง... ส่วนสนามฝึกอบรมนั้นคือ ชุมชนที่นักพัฒนาปฏิบัติงานอยู่ อันมีชาวบ้านทั้งหมู่บ้านและกลุ่มพลังต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบสำคัญ... การฝึกอบรมนั้นเราได้ เน้นให้ผู้เข้าร่วมศึกษาทุกคนเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันมากกว่าการฟังคำบรรยายจากนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ แต่อย่างไรก็ดี ปัญหาประการหนึ่งซึ่งมักจะเกิดขึ้นเสมอในที่ประชุมอบรมหรือแม้แต่ในการสนทนาอภิปรายที่อื่น ๆ ก็คือ การพูดคุย

แลกเปลี่ยนในประสบการณ์มักจะมีลักษณะความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น โดยที่ผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าย่อมสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นต่าง ๆ ได้มากกว่าจนบางครั้งเกิดสภาพการปิดโอกาสการแสดงความคิดเห็นของผู้ที่มีประสบการณ์น้อยกว่า ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าจะสามารถจัดกลยุทธเทคนิคที่เอื้อให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนในความต่างของประสบการณ์ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร สำหรับกลยุทธเทคนิคในการฝึกอบรมครั้งนี้ช่วยแก้ปัญหาโดยการยึดเอาข้อมูลจากหมู่บ้านและการศึกษาในประเด็นใด ๆ จะต้องนำกลับเข้าสู่กระบวนการทำงานในหมู่บ้านเป้าหมายของโครงการฯ แต่ก็ยังคงเป็นปัญหาที่จะต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

๑.๓.๓ ความพร้อม (Readiness) กลยุทธเทคนิคของการฝึกอบรมที่ทำให้เจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านได้เห็น "สิ่งนั้นจำเป็นต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคมของเขา" ก็ด้วยทำให้เขาเรียนรู้การทำงานพัฒนาชนบท ความเข้าใจการทำงานในรูปองค์กรและคุณค่าของตัวเองที่มีต่อการทำงาน ตามผลการวิเคราะห์ในตารางที่ ๒ เขาเรียนรู้การทำงานพัฒนาชนบทด้วยการเข้าศึกษาในหมู่บ้านเป้าหมายของโครงการฯ ซึ่งทำให้เขาสามารถตั้งต้นการเรียนรู้ที่ตัวของเขาเอง ซึ่งส่งผลให้เขาเกิดความเชื่อมั่น และเห็นคุณค่าของตัวเองที่มีต่องาน สามารถนำศักยภาพของตนเองออกมาทำงานได้ โดยเฉพาะกลยุทธเทคนิคที่อยู่ในกระบวนการฝึกอบรมขั้นตอน การกลับเข้าศึกษาจากหมู่บ้านซึ่งนำสู่การศึกษาระดับเฉพาะในบทที่ ๔ ตอนที่ ๒ หัวข้อ ๒.๒ นั้น เป็นกลยุทธเทคนิคที่ทำให้เจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านได้เห็นความจำเป็นในการเรียนรู้ของการฝึกอบรมเป็นอันมาก กล่าวคือ เป็นการกลับเข้าศึกษาจากหมู่บ้านด้วยประเด็นศึกษาผู้นำหมู่บ้านแบบเจาะลึก ซึ่งเป็นด้านหลักที่นำสู่การเชื่อมโยงข้อมูลด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ด้วยวิธีการสังเกต บันทึก สัมภาษณ์ โดยมีกาตั้งคำถาม เรียนจากชาวบ้าน และแบบเก็บข้อมูลชนิดครัวเรือน เป็นแนวในการศึกษา (guide line) และเจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านแต่ละคนเขียนรายงานการศึกษาในครั้งนี้ด้วย ดังนั้นกลยุทธเทคนิคของการฝึกอบรมจึงทำให้เขาหุ้ม เทคนิคความสามารถและพัฒนาการทำงานในหมู่บ้านให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งในส่วนนี้ถ้าเจ้าหน้าที่ได้นำเอาข้อมูลจากรายงานการศึกษามาปรับและจัดให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของชาวบ้าน เช่น การสื่อด้วยภาพ การดู หรือหนังสือที่อ่านง่าย ๆ ก็เป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาหมู่บ้าน

ส่วนในเรื่องการทำความเข้าใจการทำงานในรูปองค์กร การจัดกลยุทธเทคนิค ยังไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ในทางตรงที่จะเป็นการเรียนรู้การทำงานในรูปองค์กรอย่างชัดเจนและครบสมบูรณ์ แต่เป็นการทำความเข้าใจเมื่อมีประเด็นที่ศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องขององค์กร จึงทำให้เกิดการเข้าใจในบางแง่มุมและเป็นปัญหาการจัดการ การสื่อสารภายในขององค์กรเองด้วย

ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาบางประการในองค์กรจึงก่อความสับสนและความยุ่งยาก อย่างไรก็ตามก็ตีในการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรยังคงต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบอีกหลายประการ ซึ่งจะไม่ขอกล่าวถึงในงานวิจัยนี้

๑.๓.๔ แนวโน้มการเรียนรู้ (Orientation to learning) กลยุทธเทคนิคของการฝึกอบรมยึดเอา ปัญหาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้โดยการนำเสนอข้อมูลหมู่บ้านของเจ้าหน้าที่ ซึ่งมีผลทำให้เจ้าหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้วย โดยวิธีนำเสนอข้อมูลในที่ประชุมอบรม ซึ่งมักจะเป็นปัญหารูปรธรรมของหมู่บ้านบ้าง วิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านบ้างหรือกลยุทธ์เทคนิคที่ให้การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เป็นการแก้ไขปัญหาระหว่างเจ้าหน้าที่ด้วยกันเองหรือผู้จัดการสนามหรือผู้ช่วยผู้จัดการสนาม ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เจ้าหน้าที่สามารถนำเอาข้อคิดเห็นหรือความรู้ต่าง ๆ ไปใช้ได้ทันที มีความเป็นปัจจุบันมาก และอาจเทียบได้กับที่สุนทร สุนันท์ชัย (๒๕๒๓ : ๔๔) อธิบายถึงการสอนของเปาโล แฟร์ ไว้ว่าการเสนอเนื้อหาที่จะเรียนแก่ผู้เรียนนั้นใช้วิธีการที่เรียกว่า "การเข้ารหัส" (Codification) หมายความว่า การนำเอาสถานการณ์ที่เป็นจริงมาย่อ และใช้สิ่งที่ย่นย่อนั้นแทนสถานการณ์เดิม สำหรับให้ผู้เรียนได้สังเกตถอดความแปลความหมาย และมีวิธีการสอนใช้แบบที่เรียกว่า พูดคุยหรือสนทนา (dialogue) ซึ่งในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่นี้ ใช้ปัญหาในสถานการณ์จริงมานำเสนอเพื่ออภิปรายถกเถียง เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงปัญหาที่จะต้องพบในสถานการณ์จริง การยึดเอาปัญหาในสถานการณ์จริงเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ จึงเป็นกลยุทธ์เทคนิคที่ทำให้เจ้าหน้าที่หรือผู้ใหญ่เรียนรู้ได้มากกว่า การเรียนรู้จากทฤษฎีหรือหลักการ

ในอีกส่วนหนึ่งของการนำไปใช้ก็คือ การนำเอากลยุทธ์เทคนิคที่กระทำในกระบวนการฝึกอบรมไปใช้ในการทำงานในหมู่บ้าน ถ้ากลยุทธ์เทคนิค เน้นการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ เมื่อเจ้าหน้าที่เข้าทำงานในหมู่บ้านก็ย่อมนำเอาการมีส่วนร่วมไปใช้ในการทำงานกับชาวบ้านด้วย อาจกล่าวได้ว่า เป็นวิธีการเรียนรู้ การทำงานพัฒนาชนบทด้วยการปฏิบัติในกระบวนการฝึกอบรม

๑.๔ การประยุกต์หลักการศึกษานักผู้ใหญ่ (Andragogy) ในด้านทรัพยากรการเรียนรู้ ตามผลการวิเคราะห์ในบทที่ ๔ ตอนที่ ๔ หัวข้อ ๔.๓ สามารถสรุปได้ว่า การประยุกต์หลักการศึกษานักผู้ใหญ่ด้านทรัพยากรการเรียนรู้ในโปรแกรมการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชนบทของโครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้มีความ เป็นจริงในทางปฏิบัติตามสมมุติฐาน เบื้องต้น ๔ ประการ คือ

๑.๔.๑ มโนภาพต่อตนเอง (Self-concept) ด้านทรัพยากรการเรียนรู้ของการฝึกอบรมที่ทำให้เจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านสามารถควบคุมและนำตนเองได้ ก็คือ ชุมชนหรือหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่สำคัญ ที่ประชุมอบรมมีลักษณะเปิดโอกาสในการพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นศึกษาต่าง ๆ ผู้เข้าร่วมอบรมได้ช่วยทำให้เกิดความกระจำจ่างมากขึ้นในการศึกษาแต่ละประเด็น ส่วนเอกสารซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรอีกอันหนึ่งไม่มีบทบาทมากนัก เพราะเจ้าหน้าที่ไม่มีเวลาในการอ่านเอกสารเพื่อการทบทวน และเอกสารมีจำนวนจำกัดและล่าช้า ซึ่งทรัพยากรการเรียนรู้โดยเฉพาะชุมชนหรือหมู่บ้านได้ทำให้มีบรรยากาศการมีส่วนร่วม ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด รู้สึกถูกข่มขู่ และมีความไว้วางใจ และการวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสิ่งที่ต้องการและระดับความสามารถที่มีอยู่ ตามตารางที่ ๓

๑.๔.๒ ประสบการณ์ (Experience) ด้านทรัพยากรการเรียนรู้ของการฝึกอบรมในส่วนของชุมชนหรือหมู่บ้าน เป็นแหล่งทรัพยากรที่ทำให้เจ้าหน้าที่ได้ประสบการณ์ตรง ได้เกิดการเปรียบเทียบหรือเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมของเขา ส่วนที่ประชุมอบรมได้นำเอาประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมอบรม เป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งจะป็นรูปธรรมในแต่ละประเด็นศึกษา ตามตารางที่ ๓

๑.๔.๓ ความพร้อม (Readiness) ด้านทรัพยากรการเรียนรู้ ในส่วนของชุมชน หรือหมู่บ้าน เป็นแหล่งทรัพยากรที่ทำให้เห็นความจำเป็นของการเรียนรู้ในการทำงานพัฒนาหมู่บ้าน แต่การนำเสนอข้อมูลหมู่บ้าน หรือการศึกษาในที่ประชุมอบรม ไม่เป็นสิ่งที่ทำให้เจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านบางคนเห็นถึงความจำเป็นในการเรียนรู้ กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านบางคนเห็นความจำเป็นในการเข้าศึกษาหมู่บ้าน แต่ไม่เห็นความจำเป็นหรือไม่มีความถนัดในการพูดคุยแลกเปลี่ยนในที่ประชุมอบรม

๑.๔.๔ แนวโน้มต่อการเรียนรู้ (Orientation to learning) ด้านทรัพยากรการเรียนรู้ของการฝึกอบรม ในส่วนที่ประชุมอบรม ผู้เข้าร่วมอบรมจะพูดคุยแลกเปลี่ยนในแต่ละประเด็นหรือหัวข้อศึกษา แล้วนำลงสู่รูปธรรมของการทำงานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะหมู่บ้านที่รับผิดชอบ และในการศึกษาข้อมูลในหมู่บ้านก็จะศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ตาม เหตุการณ์ในหมู่บ้าน การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านเพื่อนำมา เป็นข้อมูลในการวางแผนการทำงานพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างสอดคล้องกับความ เป็นจริงของหมู่บ้าน

อึ้งการจัดแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้โดยเฉพาะทางค้ำวิทยากร เอกสารยังคงไม่เพียงพอและไม่ทันการ การติดตามการเข้าอยู่ในหมู่บ้านของคณะทำงานฝึกรวมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้หรือช่วยเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ยังน้อยเกินไป เพราะในส่วนนี้มีความสำคัญไม่น้อย และจะมีความเป็นจริงหรือซ้ลสุดกว่า แม้ว่าการติดตามงานในหมู่บ้านจะเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้จัดการสนาม และผู้ช่วยผู้จัดการสนาม รวมทั้งการปรึกษาหารือในระหว่างเจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้านด้วยกัน จะมีการกระทำและช่วยเอื้อในการเรียนรู้การเข้าทำงานในหมู่บ้าน และดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ดีทำให้เกิดสถานการณ์ต่อการทำงานเป็นทีม (Team) ของเจ้าหน้าที่ด้วยกันเอง แต่ถ้าวัดการติดตามการเข้าอยู่ในหมู่บ้านของคณะทำงานฝึกรวม เสริมมากขึ้นจะทำให้เป็นประโยชน์มากขึ้น

๑.๔ ความสอดคล้องและสัมพันธ์กันในด้านหลักสูตร กลยุทธเทคนิค และทรัพยากรการเรียนรู้ จากผลการวิเคราะห์ในบทที่ ๔ ตอนที่ ๔ หัวข้อ ๔.๔ สรุปได้ว่า การประยุกต์ หลักการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ในการฝึกรวมเจ้าหน้าที่ของโครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ทางด้านหลักสูตร กลยุทธเทคนิค และทรัพยากรการเรียนรู้มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน ๔ ลักษณะ คือ

๑.๔.๑ ลักษณะเป้าหมาย เป้าหมายของการฝึกรวมคือ เตรียมเจ้าหน้าที่เข้าทำงานในหมู่บ้าน ดังนั้น การกำหนดกลยุทธ์จึงเป็นการศึกษาหัวข้อหรือประเด็นต่าง ๆ ที่ช่วยกันนำเสนอในที่ประชุมอบรม นำผลหรือข้อคิดเห็นต่าง ๆ เข้าศึกษาเก็บข้อมูลในหมู่บ้าน จากนั้นนำข้อมูลมาชุดคุยแลกเปลี่ยนในที่ประชุมอบรม จึงกำหนดทรัพยากรการเรียนรู้แหล่งสำคัญคือ ชุมชนหรือหมู่บ้านที่รับผิดชอบในการเข้าทำงานพัฒนา ที่ประชุมอบรม ซึ่งทำให้การสร้างหลักสูตรเป็นไปตามสภาพการเข้าอยู่ในหมู่บ้านและการอภิปรายในที่ประชุมอบรม โดยมีเนื้อหาของหลักสูตรในเรื่องการทำความเข้าใจองค์กร การศึกษาชุมชน ศึกษาแนวคิดการทำงานพัฒนาชนบท แนวทางการทำงานพัฒนาชนบท และบทบาทของนักพัฒนาในการทำงานพัฒนาชนบท

๑.๔.๒ ลักษณะกระบวนการฝึกรวม กลยุทธเทคนิคมีลักษณะสั่นไหว (Dynamics) ตามสภาพการเข้าศึกษาในหมู่บ้านและการประชุมอบรม ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้หลักสูตรจึงไม่ได้กำหนดไว้อย่างแน่นอนตายตัว แต่หลักสูตรจะถูกสร้างระหว่างการดำเนินการฝึกรวมเป็นไปตามกลยุทธ์เทคนิค

๑.๔.๓ ลักษณะการปฏิบัติ กลยุทธ์เทคนิคยึดหลักการเรียนรู้เริ่มจากฐานของตัวเองของเจ้าหน้าที่และการมีส่วนร่วม ในแต่ละขั้นตอนการดำเนินการฝึกอบรม จึงเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นต่าง ๆ และร่วมกำหนดหลักสูตร ส่วนวิทยากร และผู้เข้าร่วมอบรมช่วยในการพูดคุยแลกเปลี่ยนในส่วนประสบการณ์ของตน

๑.๔.๔ ลักษณะบุคคล กลยุทธ์เทคนิคมีความต่อเนื่องและใช้ระยะเวลาพอสมควร บุคคลที่เข้าร่วมการอบรมซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้จึงต้องมีความต่อเนื่องด้วย เพื่อให้การกำหนดหลักสูตรไม่หยุดชะงักหรือต้องเริ่มต้นกันใหม่

ความสอดคล้องและสัมพันธ์กันในด้านหลักสูตร กลยุทธ์เทคนิค และทรัพยากรการเรียนรู้ นั้น เป็นผลจากปัจจัยที่ทำให้เกิดการประยุกต์หลักการศึกษาคู่ใหญ่ (Andragogy) ในทางปฏิบัติทั้ง ๓ ด้าน ตามการวิเคราะห์ในบทที่ ๔ ตอนที่ ๔ หัวข้อ ๔.๑, ๔.๒ และ ๔.๓

๑.๖ การนำหลักการศึกษาคู่ใหญ่ไปใช้ในโปรแกรมหรือสภาพการเรียนรู้อื่น ๆ ผลการวิจัยการประยุกต์หลักการศึกษาคู่ใหญ่ (Andragogy) ของ Malcolm S. Knowles ในสมมุติฐานเบื้องต้น ๔ ประการ กับโปรแกรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไทยในระดับเจ้าหน้าที่พัฒนาชนบทขององค์กรพัฒนาภาคเอกชนซึ่งเป็นผู้ใหญ่ไทยที่มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยมีความเป็นไปได้และเป็นจริงในการปฏิบัติโดยส่วนใหญ่ แต่ยังไม่อาจที่จะสรุปถึงการนำหลักการศึกษาคู่ใหญ่ (Andragogy) ไปใช้ในการจัดโปรแกรมหรือสภาพการเรียนรู้อื่น ๆ โดยเฉพาะโปรแกรมการเรียนรู้ให้กับผู้ใหญ่ไทยในชนบท ซึ่งจะมีการศึกษาในอีกระดับหนึ่ง เพราะอาจมีปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายประการที่เป็นตัวแปรได้ เช่น การศึกษา วัฒนธรรมย่อยของหมู่บ้าน เป็นต้น แต่จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถนำไปประยุกต์ในโปรแกรมการเรียนรู้ แต่ทั้งนี้ผู้ที่ทำการประยุกต์จะต้องคำนึงถึงเป้าหมายของการเรียนรู้ ลักษณะของเนื้อหาวิชา รวมทั้งลักษณะเฉพาะของกลุ่มผู้เข้าเรียนในโปรแกรม ซึ่งจะมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มของสังคม แม้ว่าจะมีวัฒนธรรมใหญ่ของสังคมไทยอย่างเดียวกัน แต่ก็มีวัฒนธรรมย่อยหรือการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันอยู่ดี

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นบางประการและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยการประยุกต์หลักการศึกษาคู่ใหญ่ (Andragogy) ในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของโครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ ด้วยวิธีการวิจัยแบบการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) ผู้วิจัยได้พูดคุยถกปัญหาทางด้าน

การจัดโปรแกรมการเรียนรู้ และผู้เชี่ยวชาญบางท่านได้แสดงความคิดเห็นที่มีคุณค่าต่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงใคร่จะขอเสนอความคิดเห็นบางประการและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๒.๑ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อหลักการศึกษาคู่ใหญ่ (ทฤษฎี Andragogy) ในชั้น การที่ความหลักการศึกษาคู่ใหญ่เป็นประเด็นแยกย่อย หรือให้เห็นเป็นรูปธรรมในการศึกษาริชาดมี ความเห็นต่อต้านมโนภาพต่อตนเอง (Self-concept) ซึ่งกล่าวไว้ว่า เมื่อบุคคลเจริญเติบโตและมีวุฒิภาวะ มโนภาพต่อตนเองจะเคลื่อนจากการพึ่งผู้อื่นเต็มทีไปเป็นการนำตนเอง ซึ่ง เมื่อบุคคลได้บรรลุขั้นการควบคุมและนำตนเองได้ เขาจะเกิดความต้องการทางจิตใจที่จะให้ผู้ อื่นยอมรับการควบคุมและการนำตนเอง..." (ยุ่นตา นพคุณ ๒๕๒๗ : ๑๔-๑๕, สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ ๒๕๒๔ : ๔๔ : ๖๑) เมื่อนำมาศึกษาการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติจริง ซึ่งในที่นี้ก็คือโปรแกรม การฝึกอบรมผู้ใหญ่ไทย ผู้วิจัยเห็นว่าในทางหลักการ เช่นนี้ควรจะเป็นการเรียนรู้เฉพาะตน การใช้ ในการเรียนรู้สำหรับกลุ่มแล้วจะเกิดความแตกต่างต่อการเข้าใจของแต่ละคน กระบวนการกลุ่ม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนอาจสูญเสียความมั่นใจตนเองได้ ด้วยเหตุนี้การจัดโปรแกรมการ เรียนรู้ให้กับกลุ่มจึงเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและความฉับไวต่อการรับรู้ของผู้จัดเป็น อันมาก และสมมุติฐานเบื้องต้นความมั่นใจตนเอง (Self-concept) ก็ได้เสนอไว้ว่า "...ซึ่งถ้าหากสถานการณ์ใดที่เขาไม่ได้รับโอกาสที่จะควบคุม และนำตนเอง เขาจะเกิดความ ตึงเครียดและมีปฏิกิริยาในลักษณะโกรธเคืองและแสดงการต่อต้าน" (ยุ่นตา นพคุณ : ๑๔-๑๕, สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ ๒๕๒๔ : ๔๔ : ๖๑)

บารุง บุญปัญญา ผู้เชี่ยวชาญที่ทำการตรวจสอบเกณฑ์การศึกษาของผู้วิจัยได้ให้ความ เห็นไว้ว่า คนต้องพัฒนาต่อไปอีกให้ทันสมัยที่จะให้ผู้อื่นยอมรับการควบคุมและการนำตนเองไปสู่การ ยอมรับการควบคุมและการนำซึ่งกันและกัน...การสรุปประสบการณ์ของเราไม่ได้เป็นไปโดด ๆ (หรือโดยบังเอิญ) แต่มีอิทธิพลของกลุ่ม และมีอิทธิพลของสังคมด้วย ทำให้การพัฒนาที่หันต่อ โลกและชีวิตของบุคคลดำเนินไปโดยสอดคล้องหรือขัดแย้งกับกลุ่มและกับสังคมนั้น ๆ อันจะนำไปสู่ การทำความเข้าใจต่อตนเอง (Self-concept) ที่เพิ่มมากขึ้น..."

ในทางพระพุทธศาสนา ได้แสดงถึงการมี "ตัวตน" หรือ "ตัวกู ของกู" อันเป็นต้น เหตุแห่งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ดังพุทธทาสภิกขุ (๒๕๒๗ : ๑-๔) ได้เขียนไว้ในบททดลองเสนอว่าด้วย จิตวิเคราะห์แบบพุทธว่า สิ่งซึ่งเป็นมูลแห่งการกระทำทุก ๆ สิ่งทีกล่าวนี้ก็คือ ความรู้สึกที่เป็นสัญชาตญาณขั้นต้อตอ ที่เป็นความยึดถือว่า "ฉันเป็นฉัน" อันประจำอยู่ในสันดาน

สัตว์ทั้งหลายนั่นเอง ความรู้สึกยึดถือว่า "ฉันเป็นฉัน" อันประจำอยู่ในส่วนลึกของสันดานสัตว์ทั่วไป ถ้าเรียกอย่างบาลีก็เรียกว่า อัสมิมานะ เป็นความยึดถือว่า ตัวมี ตัวเป็น อยู่กะเขา ด้วยคนหนึ่ง และตัวมีความเด่นเป็นของตัวเอง หรือต้องมีความเด่นเป็นของตัวเองอยู่กะเขาด้วยเหมือนกันอย่างเด็ดขาด สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจต่อไปในข้อนี้ก็คือว่า ความยึดถือว่า "ฉันเป็นฉัน" นี้จะต้องควบคุมกันอยู่ หรือเลยไปถึงความยึดถือที่ว่า ตัวมีความเด่นอย่างมนุษย์คนหนึ่งหรือสัตว์ตัวหนึ่งเสมอไป อย่างที่จะแยกกันไม่ได้ ทำนองเดียวกับการเผาไหม้กับความร้อน เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ฉันใดก็ฉันนั้น ...ว่านั่นแหละคือ ความเด่นแห่งตัว เขาที่เขาจะต้องมีอัสมิมานะ หรือความรู้สึกที่เป็นสัญชาตญาณอันยึดถือว่า "ฉันเป็นฉัน" และ "ต้องมีตัวฉันเด่นอยู่" ซึ่งควบคุมกันอยู่นี้ ซึ่งบางทีก็เรียกอีกอย่างหนึ่งโดยถือเอาตามอาการที่แสดงออกว่า "อหังการ" ก็ตาม นี่นับว่าเป็นรากฐานที่ควรถูกสมมุติเรียกกันในภาษาจิตวิทยาว่า "ไม่เชื่อง" หรือ Superiority อันแท้จริง ในฐานะที่เป็นตัวประธานอันยิ่งใหญ่ จนรู้สึกที่ใหญ่กว่าสิ่งทั้งปวง หรือเป็นตัวแท้ของชีวิตที่จะแบ่งตัวออกเป็นวิวัฒนาการต่าง ๆ ด้วยความทะเยอทะยานไฝ่สูง อัสมิมานะ หรือความรู้สึกที่เป็นตัว "ไม่เชื่อง" อันนี้เองที่เป็นมูลเหตุอันสำคัญ ขึ้นรวมยอดของการทำความชั่ว การทำความดี หรือทั้งทำบุญและทำบาป แต่ เป็นความจริงกันข้ามจากการเข้าถึงพุทธธรรมหรือนิพพานโดยตรง

ด้วยการประมวลภาพเช่นนี้ ผู้วิจัยใครตั้งข้อสังเกตต่อสมมุติฐานเบื้องต้นของหลักการศึกษาผู้ใหญ่ในด้านมโนภาพแห่งตน (Self-concept) ในแง่การตีความหมายมโนภาพแห่งตนเป็นอย่างไร การวิเคราะห์ถึงสภาพตัวตนของคนเป็นอย่างไร ดูเหมือนว่า สมมุติฐานเบื้องต้นด้านมโนภาพแห่งตนนี้จะเสนอได้เพียงผิว ๆ ของตัวตนแห่งคนเท่านั้นหรือไม่ หลักการหรือแนวคิดของพุทธศาสนามีความลึกซึ้งต่อการมองตัวตนแห่งคนได้ชัดเจนและถูกเป้าหมายหรือไม่ หรือว่าในความเข้าใจอย่างแท้จริงต่อหลักการทั้งสองมีความคล้ายคลึงกัน เหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าท้าทายต่อการค้นคว้าในสมมุติฐานเบื้องต้น ด้านมโนภาพต่อตนเอง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ในด้านประสบการณ์ (Experience) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อบุคคลมีวุฒิภาวะยิ่งขึ้น เขาก็ยังมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางที่จะทำให้เขาเป็นแหล่งทรัพยากรอันมหาศาลของการเรียนรู้ และในขณะเดียวกัน ก็มีพื้นฐานกว้างที่จะรองรับการเรียนรู้ใหม่ ๆ (อุ้นดา นพคุณ ๒๕๒๗ : ๑๔-๑๕, สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ ๒๕๒๔ : ๕๔-๖๑) ประสบการณ์เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าในด้านการปฏิบัติสิ่งสำคัญอยู่ที่การนำเอาประสบการณ์ออกมาใช้ได้อย่างไร ตัวเขาเองเกิดการ

สรุปประสบการณ์ได้หรือไม่ และสามารถเชื่อมต่อกันระหว่างประสบการณ์เก่าและใหม่เข้าด้วยกันได้หรือไม่ และบารุง บุญปัญญา ได้ให้ข้อคิดไว้เช่นกันว่า "แต่ข้อสำคัญที่สุดอยู่ที่การสรุปวิเคราะห์ประสบการณ์ว่าจะใช้เครื่องมือทฤษฎีหรืออุดมการณ์ชนิดใดไปวิเคราะห์"

ในด้านความพร้อม (Readiness) ไม่มีความเห็นใด ๆ ที่เป็นข้อคิดเห็นหรือข้อสังเกต เพราะมีผลสรุปที่ชัดเจนอยู่แล้ว สำหรับด้านแนวโน้มต่อการเรียนรู้ (Orientation to learning) ในส่วนที่ว่า นำความรู้ที่ไปใช้ได้ทันทีในปัจจุบัน ไม่ใช่รอไปใช้ในอนาคต ในส่วนนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นความรู้ทางด้านทักษะ แต่ถ้าเป็นความรู้ในเชิงปรัชญาแล้ว การนำไปใช้ได้ทันทีในปัจจุบันอาจเป็นเรื่องยากซึ่งบารุง บุญปัญญาได้ให้ข้อคิดอีกเช่นกันว่า "...แต่การเรียนรู้เพื่อไปใช้ในอนาคตก็น่าสนใจสำหรับคนจำนวนมาก เพราะมนุษย์มีมิติของการเล็งการณ์ไกล...ในการสรุปประสบการณ์ คนเราจะได้อะไรที่ข้องใจที่มีอยู่พร้อมกับได้ข้อสงสัยใหม่ๆ ขึ้นมา เป็นคำถามต่อเนื่องไปข้อสงสัย เหล่านี้จะเป็นแรงกระตุ้นต่อการเรียนรู้ ซึ่ง เมื่อข้อสงสัยเหล่านี้คลี่คลายก็อาจเกิดประโยชน์โดยทันที" ซึ่งการคลี่คลายข้อสงสัยจนทำให้เกิดประโยชน์นั้นอาจต้องใช้ระยะเวลาและบางข้อสงสัยหรือประเด็นค้างอาจไม่สามารถได้คำตอบในช่วง เวลานั้นของโปรแกรมการเรียนรู้ก็ได้

๒.๒ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการฝึกอบรม ทางด้านแนวคิดของการฝึกอบรมของชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและ เพื่อนที่แปร เป็นการปฏิบัติในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของโครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า โดยแนวคิดและหลักการนั้น เป็นสิ่งที่ชอบแล้ว และมีความสอดคล้องต่อการเรียนรู้ของบุคคลเป็นอย่างดี เพียงแต่ว่าในทางด้านการปฏิบัติซึ่งจะมีตัวแปรหรือปัจจัยหลายประการเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น อารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมอบรมอยู่ในสภาพใดภูมิหลังของผู้เข้าร่วมอบรม ความเชี่ยวชาญในความไวต่อการจัดการอบรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรม เป็นต้น จึงยังเป็นสิ่งที่จะต้องค้นคว้าทางการปฏิบัติอีกมากเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษหรือการจัดโปรแกรมการเรียน ในขณะเดียวกันด้วยแนวคิดหลักการของการฝึกอบรม หรือการเรียนรู้ก็เป็นสิ่งน่าใคร่ครวญสำหรับ ลักษณะทางการศึกษาของสังคมไทยในสถานการศึกษาในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย

๒.๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการวิจัย ผู้วิจัยใคร่เสนอความเห็นต่อการทำวิจัยต่อไป คือ

๒.๓.๑ การทำวิจัย การประยุกต์หลักการศึกษามหาวิทยาลัย (Andragogy) ของ Malcolm S. Knowles แต่เปลี่ยนกลุ่มประชากรเป็นผู้ใหญ่ไทยในชนบทที่มีระดับการศึกษาก่อน

บังคับ เพื่อศึกษาถึงการเรียนรู้ของกลุ่มประชากรกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรจำนวนมากของประเทศ

๒.๓.๒ ควรจะได้ทำวิจัยในหลักการศึกษาค้นคว้าผู้ใหญ่อื่น ๆ อีกบ้าง เช่น หลักการศึกษาผู้ใหญ่ของเปาโล แฟร์ ทฤษฎีวงจรการเรียนรู้ของ Kolb และ Fry และที่สำคัญก็คือ การประยุกต์ในหลักการเรียนรู้ของนักคิดของไทยหรือหลักการในพุทธศาสนา เป็นต้น

๒.๓.๓ ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรจะเป็นการวิจัยเชิงการทดลองที่นำเอาแนวคิดไปประยุกต์จัดทำโดยตรง เป็นลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

๒.๓.๔ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การทำวิจัยเชิงคุณภาพในบางลักษณะหรือบางหัวข้อ ควรจะได้ทำวิจัยโดยการค้นคว้าศึกษาจากสภาพเป็นจริงจากการปฏิบัติแล้วค่อยสรุปเป็นหลักการหรือทฤษฎีหรือค่อนำไปเทียบเคียงหลักการ หรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องภายหลัง แม้ว่าพิทยา สายหู (ในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ผู้รวบรวม ๒๕๒๒ : ๑๔) จะได้เสนอบทความทางวิชาการ ในการสัมมนา เรื่องวิธีการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพกับวิธีการวิจัยเชิงปริมาณในการศึกษาและสังคมศาสตร์ว่า หนทางเดียวที่นักวิจัยเชิงคุณภาพจะยืนยันประโยชน์จากผลงานของตนได้ คือ การสามารถบรรยายลักษณะของสิ่งที่ตนสังเกตุศึกษามาได้อย่างชัดเจนและอธิบายความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมนั้นให้เป็นที่เข้าใจแก่ผู้รับทราบข้อมูลนั้น ๆ ได้ การจะบรรยายลักษณะของปรากฏการณ์ ไม่ว่าจะในส่วนย่อยของระบบหรือส่วนใหญ่ทั้งหมดของระบบปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมนั้นได้ นอกจากจะต้องอาศัยความสามารถทางภาษาในการเรียบเรียงใจ ความที่พรรณนาบรรยายแล้ว ความสมเหตุสมผลของการบรรยายนั้นยังต้องขึ้นอยู่กับหลักการหรือทฤษฎีที่ตนใช้ เป็นหลักในการศึกษาด้วยว่ามีความสมจริงต่อปรากฏการณ์ของโลกที่ตนสังเกตุมาบรรยายหรือเปล่า แต่ผู้วิจัยก็เห็นว่า น่าจะได้ทดลองดู เพราะถ้าได้สาวถึงจุดกำเนิดของหลักการหรือทฤษฎีใด ๆ แล้วก็คงจะลงไปอยู่ที่การสรุปจากการปฏิบัติครั้งแล้วครั้งเล่า นั่นเอง จึงเห็นว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นโอกาสที่จะได้ศึกษาค้นคว้าหลักการหรือทฤษฎีใหม่ ๆ